

Zichy, Tamar királynő népének hőse

Tószegi Zsuzsanna

A magyar művelődés- és művészettörténet idén ünnepelhetné Zichy Mihály születésének százkilencvenedik évfordulóját, de el kell ismernünk, ez mégsem olyasféle kerek szám, ami feltétlenül indokolná a megemlékezést. Viszont életművében adódik egy másik kitüntetett dátum is, ami miatt megint csak nem Magyarhonban, de – a nemzet művészeként – Grúziában esik róla idén sok tisztelgő szó. Huszonhét illusztrációt készített a grúzok eposzalkotó óriásának, Sota Rusztavelinek hősről, Tamar királynőről. A mű, a díszalbum Zichy szorgalmazására idén éppen száz esztendeje jelent meg magyarul, az akkor már főleg illusztrátorként alkotó művész még orosz és grúz földön készült pazar rajzaival.

Rusztaveli felajánlja művét Tamar királynőnek

A Kaukázus vidékén, Európa és Ázsia találkozásánál fekvő Georgia – amelyet lakói *Szakartvelonak*, az oroszok *Grúziának* neveznek – a Kr. e. 6–4. századtól kezdve már államszervezetben élt. Az ekkortájt kialakult két állam közül a Kartli királyság – amelyet az ókori Európában *Ibériának* neveztek, és amelynek területén a mai főváros, Tbiliszi is fekszik – 337-ben vette fel a kereszténységet.

Földrajzi helyzetüknél fogva a georgiaiak jóformán szünet nélkül viaskodtak az ide-

gen hódítókkal. A 10. század végén kedvező fordulat állt be: *III. Bagrat* király alatt kialakult a feudális monarchia, a georgiai nyelv állami és egyházi nyelvvé lépett elő; megteremtődtek a feltételek a keleti és nyugati országrész, Kartli és a másik egykori állam, Kolkhisz összeolvadására. A történelmi tett az 1089-ben trónra lépett, felvilágosult szellemű *Építő Dávid* nevéhez fűződik, aki erős központi hatalmat hozott létre, országa a 12. században a térség vezető hatalmává

vált. Az erős kezű uralkodó felvirágoztatta az akkor 13 millió lelket számláló Georgia gazdaságát; megkezdődött a nemzet fénykora. Az alapító király és közvetlen leszármazottai udvarában – Európa más országait megelőzve – reneszánsz szellem uralkodott.

A Párducbőrös lovag

Építő Dávidot a fia, *Demeter*, majd unokája, *III. György* követte a trónon. Fiú örökös híján György elfogadta a leányági öröklést, így 1184-ben az egyesített ország trónját Építő Dávid dédunokája, *Tamar* királynő foglalhatta el. Az első női uralkodó több sikeres hadjáratot indított, országa erős, független állammá vált. A később szentté avatott Tamar korszaka Georgia aranykora: virágzott a kultúra és a tudomány, az ősi hagyományokra épülő művészet. Erényeit, könyörületeségét, szelidségét, emberszeretetét azóta is magasztalják, emlékét tisztelik. Az ő uralkodása idején írta meg – és neki ajánlotta – művét *Rusztaveli*. Megszületett a nemzeti irodalom legnagyszerűbb alkotása, A párducbőrös lovag című hősi eposz.

A georgiai költői nyelv megteremtőjének ez az egyetlen fennmaradt műve mind tartalmában, mind művészi megformálásában a világirodalom legnagyobb eposzaihoz mérhető értékű és jelentőségű. Az egész európai középkori lovagi irodalom legegényibb hangvételű és legművesebben kidolgozott alkotásai között tartják számon; fontosságát az *Iliász*hoz és az *Odüsszeiá*hoz hasonlítják. A mű főhősei emberi érzésekkel áthatott, az örök szerelem iránti vágytól fűtött, igazi reneszánsz személyiségek.

A hosszú évszázadok során Rusztaveli mélységes humanizmussal, szabadságszeretettel átszőtt műve a georgiai nemzet hőskölteményévé nemesedett. A sírig tartó, de küzdelmes barátság és szerelem költői kifejeződését rendkívül nagy becsben tartják. Az eposz díszkiadását hosszú idők óta s mind a mai napig nászajándékként adták át a fiataloknak

A művész portréja (1906)

a szülei. Természetesen Zichy Mihály illusztrációival gazdagítva. Rusztaveli alkotása ezért foglal el különleges helyet a georgiai és a magyar nép gazdag kulturális kapcsolatrendszerében.

Magyar díszkiadás

Az orosz cári udvar ünnepelt festője, Zichy Georgia fővárosában, az 1880-as években hatalmas sikereket ért el a párdúcibőrös lovas témakörében rendezett élőképeivel. Ezen felbuzdulva kérte fel őt a díszkiadás ügyét szíven viselő vezető értelmiség a hősköltemény illusztrálására. A művész a legnagyobb örömmel

tett eleget a kérésnek – így készült el a 27 nagyszerű rajz. A nyitóképen Zichy azt a jelenetet formálta meg, amikor a költő mély hódolattal ajánlja föl művét a dicső Tamar királynőnek.

A művész életművén belül is igen nagyra tartott, páratlan szépségű képek átütő erővel tolmácsolják a mű eszmei mondanivalóját. Az érzékeny lelkű magyar művész megértette, hogy a hősi eposz mesze több egy irodalmi alkotásnál: üzenete túlmutat a költészet határain, a georgiai nemzeti érzületet és hazafiságot testesíti meg. Zichy Mihálynak a korabeli lovagvilágot érzékletesen ábrázoló illusztrációi örökre összeforrtak a georgiai nép számára oly sokat jelentő nemzeti eposszal. Az 1888. évi díszkiadásnak van még egy különös, megint csak magyar vonatkozású érdekessége: azzal a betűkészlettel nyomtatták ki, amelyet majd' kétszáz évvel korábban *Misztófalusi Kis Miklóstól* rendelt meg az akkori uralkodó.

Az eposz két fordításban is olvasható magyarul. *Vikár Bélának* maga Zichy Mihály ajánlotta figyelmébe a művet. Vikár az eredetiből dolgozott; a fordítás kedvéért megtanulta a georgiai nyelvet, és saját költségén a középkori nyelvet is ismerő szakértőt vett maga mellé. A mű Tariel, a párdúcibőrös lovas címmel, természetesen Zichy Mihály rajzaival illusztrálva, 1917-ben jelent meg.

Rusztaveli szobra Budapesten, Zichy Mihályé Tbiliszbén

Egy oldal az 1917-ben kiadott híres albumból

A modern időkben, a huszadik század közepén *Weöres Sándor* újra lefordította. Oroszból dolgozott, a nyersfordítás alapján tette át a szöveget. 1954-ben adták ki *A tigrisbőrös lovas* címmel, ugyancsak Zichy rajzaival.

Három szobor

Magas, karcsú oszlopról néz a messzeségbe egy büszke tartású, nemes arcú férfi szobra a Virányos út torkolatában kialakított téren. A bronzba öntött figura Georgia költőfejedelmének, a nagy humanistának, Sota Rusztavelinek állít emléket.

A georgiai kormány ajándékként készült, 2011 óta áll Budán, akkor helyezték át a nagykövetségtől alig száz méternyire, a külképviselet által kialakított és gondozott közterületre. Eredetileg 1988-ban állították föl a Kecskeméti Panteonban. Ugyanabban az évben leplezték le Tbiliszbén a Zichy Mihályról készült egész alakos művet. *Kiss Sándor* alkotása a Rusztaveli sugárút melletti szép parkban látható. A költő alakját egyébként először *Konstantin Merabivili* (1906–1993) formázta meg; a figura először a Rusztaveli születésének 800. évfordulójára, 1966-ban kiadott szovjet bélyegíven jelent meg. A Virányoson álló szobrot *Merab Merabivili* (1931) alkotta újra. Apa és fia hazájának megbecsült művészei, magas kitüntetések birtokosai. A költőfejedelm alakjának megformálásához a szobrászok Rusztaveli egyetlen, a jeruzsálemi Szent Kereszt-kolostorban fennmaradt hiteles portréját is felhasználták. A kompozíció építészete *Nadar Mgalobisvili*. ●